

BRICS, Ryssland och Iran

Innehåll

Introduktion.....	1
En konferens i USA och ett toppmöte i Ryssland – tecken på en vändpunkt i det geopolitiska maktspelet.....	1
BRICS-ländernas toppmöte – En multi-polär värld växer fram	4
Ryssland-Iran – Den nya axeln mot Väst.....	7

Introduktion

BRICS är organisation vars namn bildats av första bokstaven i namnet på de ingående länderna *Brasilien, Ryssland, Indien, Kina* (engelska: *China*) och *Sydafrika*.¹ *BRICS* har som målsättning att utgöra en motpol till västländernas ekonomiska dominans och försöker utveckla alternativa ekonomiska och politiska organ till *Internationella valutafonden* (IMF), *Världsbanken* och andra institutioner med ekonomiska och politiska kopplingar till *G7* och *USA*.

Förutom de nämnda länderna ingår numera även Egypten, Etiopien, Förenade arabemiraten, Saudiarabien och Iran i organisationen.² Även Turkiet har ansökt om medlemskap i BRICS.

Det senaste toppmötet hölls 22-24 oktober 2024 i staden Kazan i den ryska delrepubliken Tatarstan. Detta möte behandlas närmare i artiklarna nedan.

/ Martin F

En konferens i USA och ett toppmöte i Ryssland – tecken på en vändpunkt i det geopolitiska maktspelet

Av Redi Thlabi

Daily Maverick, 23 oktober 2024

Det kan se ut som den mest ironiska kollision av tidsscheman, den mest symboliska också. Och ingen kan vara mer belåten över det än Rysslands president Vladimir Putin. Världsbankens och Internationella valutafondens årliga konferens pågår för fullt i den mäktigaste huvudstaden i världen, Washington DC. Samtidigt står USA:s geopolitiska nemesi, Ryssland, värd för BRICS-ländernas toppmöte, som alltmer betraktas som en motvikt mot USA:s hegemoni.

Putin har samlat närmare 40 världsledare, bl a FN:s generalsekreterare António Guterres och Mahmoud Abbas, ledare för den palestinska myndigheten, har rest till Kazan. Vilken PR-framgång för Putin som utnyttjat tillfället till att visa att Västs sanktioner efter Rysslands invasion av Ukraina inte lett till förlust av några vänner i den Globala södern [el. Globala syd].

Det var hela tiden väntat att Putin skulle kråma sig över detta vid toppmötet och gå till angrepp på den USA-ledda världsordningen. Han infriade de förväntningarna och drog ner skratt från

¹ I juni 2009 höll de fem grundarna av organisationen sitt första formella toppmöte under namnet BRIC (i Jekaterinburg i Ryssland). Sydafrika anslöt sig till organisationen 2010 varvid namnet ändrades till BRICS. Sedan dess har man hållit årliga toppmöten.

² Även Argentina hade visat intresse av att gå med, men backade ur i december 2023.

världsledarna när han häcklade Väst och förklarade att ”här är det inte tal om dominans, om påhittade regler eller hot. Bara ömsesidig respekt, partnerskap och fred”.

Washington DC och Kazan är två scener där geopolitiskt maktspel pågår i realtid.

Stämningen på de två sammankomsterna kunde inte skilja sig åt mer. Världens finansminister, centralbankschefer, globala finansiärer och utvecklingsorganisationer samlas i ett land som går mot det mest laddade valet i sin historia. Luften är fylld av oro. Rännstensmetoder är vad som gäller och retoriken vulkanisk.

Resultatet av USA-valet kan vara avgörande för Bretton Woods-institutionernas öde. De multilaterala finansinstitutionerna bildades för 80 år sedan av USA och har utgjort en viktig del av USA:s utrikespolitik och globala herravälde sedan andra världskriget. Deras tillkomst banade väg för den USA-ledda västliga världsordningen och har till stor del lyckats förhindra krig baserade på den ekonomiska dynamiken globalt.

Även om experter på internationella relationer luftar teorier om USA:s avtagande ställning och dominans är landet ändå den störste andelsägaren i IMF och Världsbanken och det är USA som under överskådlig tid framöver kommer att ha avgörandet i och utformningen av dessa institutioner.

Trump-faktorn

Trump-administrationen gav under sina år vid makten uttryck för sitt absoluta förakt för multilateralismen och dess institutionella ramverk. En ny Trump-administration kommer att vara ännu djärvare och hårdför gentemot IMF och Världsbanken. Han avskyr USA:s finansiella åtaganden gentemot Världsbanken, trots att det är USA som dragit mest fördel av dess struktur och verksamhet.

Under sin tid vid makten fick Trump oberättigat beröm för att ha sagt ja till en kapitalökning för Världsbanken. Det talas mindre om de hårda villkor som var förknippade med detta. På typiskt Trump-maner var han inte ute efter att vara generös. Tvärtom, i utbyte mot mer pengar krävde Trump regler som gjorde det dyrare att låna ut pengar till mellaninkomst- och fattiga länder samt Kina. Trump av bästa årgång – han skulle få Machiavelli att rodna.

Världsbanken kan inte strunta i sin mäktigaste medlem. Redan Biden-administrationen har skärpt USA:s handelspolitik och skattepolitik och en av Trump ledd administration kommer inte att vara någon vän till Världsbanken och IMF. Den sistnämnda betraktar Trumps oortodoxa och impulsiva sätt att hantera den globala ekonomin som ett hot mot den ekonomiska stabiliteten. Hans omtalade antipati mot multilaterala institutioner och globalt samförstånd kommer också att orsaka en hel del nervositet när världen håller andan i väntan på vem de amerikanska väljarna ska säga ja till.

Länder i den Globala södern är väl medveten om den osäkerhet som råder och det kommer Ryssland att utnyttja. Låginkomstländer har ytterst lite sympati för IMF. Skuldbördan hänger som tungt runt deras nackar.

De senaste uppgifterna vittnar om att en del skuldsatta länder, främst i Afrika söder om Sahara, får satsa mer på att betala av sina skulder än på hälsovård och utbildning. En så förfärande verklighet att den fick FN:s generalsekreterare att i fjol kasta all diplomatisk hänsyn överbord och skriva att IMF och Världsbanken bara gynnat de rika länderna. Han använde också hårda ord om deras sätt att hantera pandemin och betecknade den som ”ett storartat misslyckande” som bara lett till ökad skuldsättning.

I juni 2023 skärpte han tonen inför världsledarna vid toppmötet i Paris om en Ny Global Finanspakt och påminde om att IMF försett länder inom EU med 160 miljarder dollar medan Afrika bara fått 34 miljarder – 13 gånger mindre per invånare.

”Allt detta skedde enligt regelboken. Men låt oss inse: de reglerna har blivit alltmer omoraliska. En finansiell struktur som inte är representativ för dagens värld riskerar att leda till söndring i en värld där geopolitiken i sig är en faktor som bidrar till söndring”, sade Guterres.

Kostsamma räddningsaktioner

De länder som tillerkänns räddningsaktioner påtvingas av finansiärerna förkvävande struktur-reformer som orsakat instabilitet och inhemsk oro. Kenya är ett typfall – för att klara av skulden till IMF fick man höja skatterna, en verklighet som de flesta av landets invånare inte kunde leva med.

Paradoxen är slående. Den östafrikanska nationen har den snabbast växande ekonomin i Afrika och samtidigt uppgår tills skuld till IMF på 3,6 miljarder dollar och då är inte räntan inräknad. För att få mer pengar av IMF fick Kenya gå med på skatthöjningar för att lindra långgivarens oro för ”betydande brister i skatteindrivning”.

De blodiga protesterna i Kenya nyligen måste ses i sitt globala sammanhang. Regeringen där ville ha mer av de futtiga shilling medborgarna tjänar för att kunna återbetala miljarder dollar till de internationella långgivarna.

I rättvisans namn kan noteras att IMF i oktober tillkännagett förändringar av sina lånevillkor som kommer att minska de skuldsatta ländernas kostnader med 36 procent. En välkommen åtgärd men som inte bidrar med mycket till att korrigera ett trasigt system och läka de sår som uppstått.

Kenya är bara en liten del av den verklighet de flesta länder som deltar på BRICS-toppmötet har att hantera. En del har gjort sig förtjänta av bestraffningar men också det är en sinnebild av den makt USA utövar. BRICS må vara en grupp av ideologiskt motsägelsefulla länder men de har en hel del gemensamt gentemot USA och sin antiparti mot institutionerna i Bretton Woods-systemet. Det går inte att bara rycka på axlarna åt deras missnöje med Västs ekonomiska och politiska monopol.

Signaler om global förändring

Även om det är frestande för en del att bara se BRICS som ett anti-västligt block är verkligheten långt mer nyanserad. En del medlemmar, som Indien, har mycket goda relationer med USA men börjar också känna av signalerna om en global förändring och att världen går mot en post-västlig världsordning som överskrider rivaliteten mellan supermakter. En värld som kräver ärlighet och förbättrade strategiska löften som lämnat bubblan med ”antingen-med-oss-eller-mot-oss”.

2050 kommer BRICS-länderna att stå för nära 40 procent av världens BNP och blocket att bestå av fyra av de fem största ekonomierna i världen. USA-ekonomen Jeffery Sachs säger: ”Vi befinner oss redan i en post-amerikansk och post-västlig värld. Vi lever i en värld är BRICS-länderna är större än G7-länderna – USA är ett kvartssekel för sent ute.”

Medan inget långt ifrån är klart om trovärdigheten i någon BRICS-valuta är medlemsländernas strävan att skydda sig mot valutaturbulens och beroende av dollarna alls inte orimlig.. ”När USA nyser blir alla andra förkylda” är ingen bra grund för global stabilitet, i synnerhet som USA självt står inför hot mot den egna demokratin och ett uppsving i isolationistisk, främlingsfientlig nationalism. Det kommer att verka hämmande på ekonomin.

Givetvis finns det skurkstater som notoriskt struntar i mänskliga rättigheter bland BRICS-länderna. Bristen på en väletablerad och gemensam moral och en till synes okontrollerad expansion ger anledning till oro. Men talet om global jämlikhet, rättvis handel och multi-polaritet väcker genklang bland miljontals människor runt om på jorden. Det handlar om något mer än Ryssland och USA och ingen supermakt kan vända på det tidvattnet.

BRICS-ländernas toppmöte – En multi-polär värld växer fram

Martine Orange

Mediapart, 25 oktober 2024

I ryska Kazan ville Vladimir Putin visa att han inte är isolerad på den internationella arenan. BRICS-ländernas toppmöte går emellertid inte bara att reducera till det: det handlar också om ett Globalt Syd, med hälften av jordens befolkning, som gör anspråk på politisk och ekonomisk makt.

Vladimir Putin kunde bara inte missa ett sådant tillfälle. Som värd för BRICS-ländernas sextonde toppmöte i Kazan och bannlyst av Väst fanns han med på alla foton i syfte att befästa sin roll i centrum för den nya kraft som växer fram internationellt.

Men att bara haka fast sig vid den ryske presidenten och hans iscensättning vore att missa innebörden av detta möte. För toppmötet i Kazan innebär en ny era för BRICS-länderna. Det handlar inte längre bara om Brasilien, Ryssland, Indien, Kina och Sydafrika. För första gången finns där också de länder som i augusti valdes in som fullvärdiga medlemmar: Argentina, Egypten, Etiopien men framför allt Saudiarabien, Förenade Arabemiraten och Iran.

Med undantag för Argentina, som sedan Javier Milei valdes till president inte längre vill ingå, fanns samtliga på plats i Kazan. Även Saudiarabien som många in i det sista inte trodde skulle närvara.

Men en hel del andra hade också gjort sig omaket att infinna sig, även om de inte officiellt är medlemmar av BRICS. Sammanlagt 34 länder hade skickat representanter. Tretton av dem, som Indonesien, Algeriet, Vietnam, Venezuela, Thailand och Turkiet (som ju är medlem av Nato) har ansökt om medlemskap. De flesta fick ett entusiastiskt välkomnande, med undantag för Venezuela och Pakistan – Brasilien hade inlagt sitt veto mot det förra och Indien mot det senare.

En multi-polär värld

Strax före ett avgörande presidentval i USA kan ledare för BRICS, först och främst Vladimir Putin och Xi Jinping, bara vara nöjda med denna vilja till anslutning: målet är att skapa största möjliga samling, få med sig ett så stort antal länder som möjligt för att kunna få inflytande över världens framtid och ifrågasättas den västliga ordningen.

”En ny värld är på väg att växa fram inför våra ögon [...]. En multi-polär värld håller på att uppstå”, framhöll den ryske presidenten. ”Världen står inför djupgående förändringar av det slag som inte setts på ett sekel. BRICS är den viktigaste plattformen för solidaritet och samarbete mellan en växande marknad och utvecklingsländerna”, fyllde den kinesiske presidenten på med.

Under hela mötet präglades ställningstagandena av återhållsamhet och försiktighet. En attityd som nödvändiggörs av olikheterna bland deltagarna, deras olika uppfattningar – ibland rent av antagonistiska.

För något ”Globalt syd”, som en del experter kallar de icke västliga länderna, existerar inte:

därtill skiljer sig intressena alltför mycket åt.

Kina, hotat av ett skoningslöst handelskrig med USA i händelse av seger för Donald Trump, Ryssland och Iran, redan utsatta för amerikanska sanktioner, gör ingen hemlighet av sin vilja att bilda en geopolitisk kraft mot ”väst imperialismen”.

Men Indien och Brasilien avser att fortsätta utbytet med USAS och Väst i största allmänhet. Och där är banden än starkare med Saudiarabien och Förenade Arabemiraten, som ju betraktas som de arabstater som står närmast Washington.

Dessutom är en del medlemmar av BRICS inbegripna i latent, stundtals öppna, konflikter med varandra: Egypten och Etiopien strider sedan flera år om hur Nilens vattentillgångar ska fördelas och om det stora dammbygget i Etiopien. Kina och Indien har i årtionden legat i konflikt om gränsdragningen i Himalaya. Symboliskt nog tillkännagav de båda ländernas strax före toppmötet i Kazan att man hittat en överenskommelse om ”gränspatrullerna i Himalaya”.

BRICS-länderna är angelägna om att hålla fram sin enlighet, att visa att man kan tillämpa politik och diplomati på ett annat sätt, och försökte därför undvika alla tvisteämnen. ”Vi respekterar varje enskild stats politik”, upprepade den ene ledaren efter den andre. Allt för att understryka viljan till icke inblandning, till skillnad från USA.

För att göra alla till lags framställde man sig i det ena uttalandet efter den andra som en ”icke västlig” organisation, inte som ”anti-västlig”.

Bort från beroendet av dollarn

Men det som verkligen förenar BRICS-länderna är ekonomin. En efter en visade deltagarna på toppmötet på siffror som belyser deras vikt och utveckling. En verklighet som ofta glöms bort i Väst.

BRICS representerar nu 48 procent av världens befolkning och drygt en tredjedel av världens BNP. Man har redan fler ingenjörer och forskare än USA och EU tillsammans. Med en samlad BNP på 60 000 miljarder dollar – innan anslutning av ytterligare medlemmar – ”väger vi tyngre än G7” framhöll Vladimir Putin.

Samtliga är hur som helst klart inställda på att lägga denna ekonomiska tyngd i vågskålen, inte längre gå med på ensidiga beslut av Väst, ofta till nackdel för dem, som Sydafrikas president Cyril Ramaphosa påpekade.

Först och främst handlar det om att komma bort från beroendet av dollarn, som ju är den valuta som gäller i alla internationella utbyten. Frågan är akut för Ryssland som ju sedan invasionen av Ukraina är avskuret från det internationella finansiella systemet. Men den plågar också Kina som ju fruktar att förr eller senare utsättas för finansiell vedergällning på grund av de försämrade relationerna med Washington.

I varierande utsträckning känner sig även alla andra utvecklingsländer berörda: skuldsättningen är ofta i dollar, priserna på deras råvaror också. Och USA håller kontroll på handel och tillgångar. Med hot om repressalier om inte de amerikanska reglerna respekteras. För att hindra att sanktionerna mot Ryssland kringgås har Washington såldes varnat alla tredje parter som handlar med Moskva att de inte längre kommer att ha tillgång till dollar. Turkiska banker och en del kinesiska har valt att omedelbart avbryta alla förbindelser.

En rad utvecklingsländer, långt ifrån bara Ryssland och Kina, vill inte längre acceptera detta amerikanska förmyndarskap och försöker ta sig ur det. Men den politiska viljan är inte alltid

tillräcklig.

Blockchain och krypto-aktiver

Vid toppmötet i Johannesburg i augusti 2023 satte deltagarna som första mål att skapa en gemensam valuta för att komma ur beroendet av dollarn. Arbetet har fortsatt därefter under ledning av Brasiliens tidigare president Dilma Rousseff.

En struktur för ett nytt finanssystem har arbetats fram inom BRICS och som inte är utan stora likheter med det som skapades i början av Bretton Woods-systemet: den gemensamma valutan ska vila på reserver till 60 procent i form av guld och till 40 procent av deltagarländernas egna valutor. I Kazan var Vladimir Putin noga med att visa upp utkastet till den framtida sedeln för denna gemensamma valuta. Men åtskilliga hinder återstår innan något färdigt resultat är för handen.

Tills vidare vill Ryssland och Kina satsa på omfattande användning av *blockchain* [ett svårhackat register över handel och transaktioner] och krypto-aktiver för att ge Moskva möjlighet att kringgå sanktionerna. Man vill också öka användningen av betalningsformer indexerade i lokala valutor. Bland förslagen finns att snabbt lämna de internationellt etablerade betalningssystemen för olja och vete, för närvarande dominerade av västliga finanssystem och sätta i dollar.

Men för att nå dessa mål måste man kunna visa att det nuvarande system som används mellan Ryssland och Kina går att utvidga. Plattformar måste skapas och förankras i varje land. Aktörerna måste vara säkra på att krypto-aktiver, för närvarande föremål för frenetisk spekulation och stora omkastningar, kan omvandlas till användbar valuta i stor omfattning. Systemet måste vara helt säkrat. Och slutligen måste det bildas en institution i stånd att kontrollera, övervaka och ytterst stå som garant.

”157 länder är redo att ansluta sig till det nya systemet” hävdar toppmötets organisatörer på X. ”Det finns inga tecken på att de planerna kommer att förverkligas reellt”, invänder Alexandra Prokopenko, medlem av *Carnegie Russia Eurasia Center* i Berlin, enligt *Financial Times*.

De ledande inom Internationella valutafonden (IMF) och centralbankerna, som i veckan varit samlade i Washington för IMF:s och Världsbankens årliga forum, är inte lika självsäkra. På sikt är de övertygade om att dollarns ”överdrivna ställning” kommer att bli mer och mer ifrågasatt. Vad de oroar sig för? Att de geopolitiska spänningarna leder till en obotlig uppsplittring av det internationella finanssystemet.

Västs otillräckliga svar

IMF:s försiktiga inställning till BRICS beror på att man ser med oro på utvecklingen. IMF utsätts sedan länge för kritik för den åtstramningspolitik man påtvingat utvecklingsländerna och noterar också år efter år att en mer fundamental kritik växer sig stark: av organisationen som sådan och dess sätt att fungera.

IMF är ett resultat av överenskommelsen i Bretton Woods men svarar inte längre mot en värld i förändring. Dess doktrin och dess tänkande avspeglar en västlig dominans, i första hand amerikansk, och harmonierar inte längre med de stora förändringar som skett. Framför allt uppfyller man inte längre sin huvuduppgift: stabilitet och varaktighet i det internationella finanssystemet till gagn för alla.

IMF är mer och mer medveten om sina brister och sin sårbarhet och budskapet från BRICS börjar gå hem. BRICS-ländernas toppmöte hölls bara några dagar efter IMF:s årliga generalförsamling och levererade dit en klar utmaning med det lätt dolda hotet om att omvandla sig till en kon-

kurrerande institution.

Janet Yellen, USA:s finansminister och tidigare chef för USA:s centralbank, har insett faran och försökt komma med ett svar. I en intervju med *New York Times* angrep hon utförligt Kina, som framställer sig som vän till utvecklingsländerna trots att man blockerar omförhandling av deras skulder, som blivit en allt tyngre bördas efter pandemin och de uppflammande priserna på energi och livsmedel.

Kritiken är välgrundad. Beijing, som i utvecklingsländerna använder sig av finans- och bank-etablissemang som till det yttre framställs som ”privata” för att utveckla alla sina projekt inom infrastruktur, vägrar gå med på några som helst kreditlättnader med hänvisning till handelsrätten. Om betalning uteblir tar dessa ”privata” enheter, redskap åt den kinesiska staten, för egen vinning över den infrastruktur som skapats, som fallet varit i Kenya och i Sri Lanka.

Många specialister oroar sig ändå över de klena reaktionerna från USA, och ett EU helt i USA:s händer, på det Globala syds ökade inflytande. De anser det vara nödvändigt för Väst att inte blunda för den omvälvning som pågår och inte behandla den nedlåtande eller med likgiltighet.

Att oupphörligt hänvisa till kampen mot ”ondskans imperier” (Kina och Ryssland) håller enligt dem inte som argument gentemot berättigade krav på erkännande från länderna i det Globala syd. Och det går heller inte längre för sig, när viljan till självständighet och avkolonisering kommer till allt starkare uttryck, att bara peka på Kinas och Rysslands imperialistiska ambitioner för att därigenom kunna dölja de egna.

Väst har ansvar för att skapa en annan internationell ordning än den gamla som blivit alltmer ifrågasatt och skakig. När det Globala syd nu representerar halva världen kommer länderna där inte längre att nöja sig med någon sittplats längst ut på kanten i internationella organisationer. Risken är annars att allt kommer att explodera.

Ryssland-Iran – Den nya axeln mot Väst

Av Ghazal Golshiri, Chloé Hoorman, Marie Jégo, Élise Vincent

Le Monde, 27 oktober 2024

På grund av Västs sanktioner satsar Moskva på att omorientera sin export mot länder i Asien och Gulfen. Ett tidigare projekt med en 162 kilometer lång järnväg längs Kaspiska havet kan bli verklighet enligt dokument som *Le Monde* kunnat ta del av. Ett alternativ till Suezkanalen som ingår i Kremls strävan att skapa en ny världsordning.

Ett stort närmande mellan Iran och Ryssland är i görningen och det sker vid Kaspiska havets kuster. I detta gemensamma maritima område har Moskva och Teheran de senaste åren inte upphört att stärka sina relationer. Det handlar om allt från byggmateriel till virke eller konstgödsel och på sistone också vapen. Hundratals iranska företag har redan etablerat sig i den ryska hamnstaden Astrachan i Kaspiska havets norra del. Och detta närmande väntas närmast ta sig konkret uttryck i undertecknandet av ett avtal om helt nya former av strategiskt samarbete mellan de båda regionala makterna. Den 24 oktober meddelade Rysslands president Vladimir Putin att undertecknandet kommer att ske vid en officiell ceremoni i samband med att den nye iranske statschefen Massoud Pezeshkian gör ”ett speciellt besök” i Ryssland.

I ”förlovningspakten” finns ett gammalt projekt som under största diskretion fått nytt liv i skuggan av kriget i Ukraina. Ett stycke järnväg på knappt 162 kilometer i utkanterna av Kaukasus längs Kaspiska havets branta och bergiga kuster. I denna döda vinkel för de flesta västliga

regeringar och underrättelsetjänster har president Putin varit aktiv länge, enligt icke offentliggjorda dokument, bl a härrörande från *JSC Russian Railways*, det ryska järnvägsbolaget, som *Le Monde* kunnat ta del av. Och om inga hinder tillstöter är det där som hörnpunkten kommer att finnas i Putins stora satsning på att komma undan Väst plus det viktiga närmandet till en annan bannlyst av det internationella samfundet.

Den lilla biten järnväg har fått namn efter de båda städer som den är tänkt att sammanföra: ”Racht-Astara”. Å ena sidan Racht, en av de största agglomerationerna i norra Iran med 700 000 invånare, tidigare en viktig del av Sidenvägen; å andra sidan Astara med 50 000 invånare precis på gränsen Iran-Azerbajdzjan. Två viktiga urbana center som om de får en tågförbindelse skulle vara ett viktigt etappmål i Rysslands strävan att kringgå Västs sanktioner.

I själva verket är detta järnvägsprojekt den felande länken i en mer omfattande plan: transportkorridoren Nord-Syd (*International North-South Transport Corridor, INSTC*) tänkt att förena Ryssland och Indien via Azerbajdzjan och iranska hamnar och leda till en vinst på tjugo timmar jämfört med den aktuella resan till havs. För att från Sankt Petersburg nå Mumbai i Indien måste ryska handelsfartyg idag gå via Östersjön och Atlantkusten, färdas genom Medelhavet och där efter gå via Suezkanalen och Röda havet innan man slutligen når Adenbukten. Sammanlagt en sträcka på drygt 16 000 kilometer som tar trettio till fyrtio dagar. En färd innanför dessa områden och via Kaspiska havet skulle vara betydligt kortare men för närvarande medför den ett antal omlastningar (tåg, väg, fartyg). En annan möjlighet vore tänkbar på järnväg öster om Kaspiska havet men det skulle innebära en lång omväg via Kazakstan och Turkmenistan.

Närma sig Indien

För Putin är målet att ge Ryssland direkt tillgång till Gulfen och Indiska oceanen. En strävan inom ramen för att skapa den nya världsordning som Kreml energiskt försöker bygga kring länder i det Globala syd. Länder som tillhör det BRICS+, som den 22-24 oktober höll sitt årliga toppmöte i Kazan i hjärtat av Ryska federationen. I januari i år blev Teheran medlem av denna grupp bestående av nio länder som betraktar sig som ett alternativt G7 och i vilken ingår Brasilien, Ryssland, Indien, Kina, Sydafrika och numera även Egypten, Förenade Arabemiraten, Etiopien och Iran. Och det var just under denna stora diplomatiska samling som Putin högtidligt tillkännagav det kommande strategiska avtalet med Iran tänkt att vara en avgörande del i ett större projekt.

På grund av de sanktioner som långsamt införts efter annekteringen av Krim 2014, bl a ett embargo mot en mycket stor del av exporten till EU, har Ryssland fått se det mesta av landsvägarna till Europa stängda. De båda sista axlar som ger Moskva möjlighet att avsätta sina varor går via Georgien. Den ena förenar ryskt territorium med Georgiens huvudstad Tbilisi. Men den går via en bergstopp på 2 300 meter och trafikstockningarna är stora. Den andra går också i bergsområden, passerar tunneln i Roki som förenar Ryssland med den pro-ryska utbrytarregionen Sydossetien. Återstår en tredje vägsträcka mot Västeuropa, men den går via Estland och tillåter bara fordon att passera droppvis.

I det läget har Moskva därför bestämt sig för en ”Plan B” i syfte att göra landet immunt mot EU:s sanktioner. Det handlar om en omorientering av exporten mot länder i Asien och Gulfen. Som framgår i en studie av tankesmedjan *Bruegel*, publicerad i mars, har de länder som inte tillämpar sanktionerna, bl a Kina, Indien och Turkiet, kraftigt utökat sin handel med Ryssland. ”Hittills har inte den ökningen helt och hållet kunna kompensera för de förluster sanktionerna inneburit men den är på väg att göra det och om nuvarande tendenser håller i sig kommer så snart att vara fallet”, skriver författarna till studien.

Ett första avtal i syfte att skapa den stora korridoren IBSTC härrör från år 2000, men har i stort sett inte kommit någon vart på grund av bristande politisk vilja och investeringar. Tjugofyra år senare kan den komma att se dagens ljus. Det ligger i Rysslands intresse. Att få tillgång till Gulfen kommer att göra det möjligt att närma sig Indien, en marknad som blivit av största vikt sedan EU stängts. I fjol uppgick handeln mellan de båda länderna till 65 miljarder dollar där den ryska exporten till Indien stod för 61 miljarder, dvs en ökning med en tredjedel sedan 2022. 2030 kan den uppgå till 100 miljarder dollar, enligt Moskva och New Delhi. Ryssland strävar bl a efter att öka sin export av kol (något mer än 26 miljoner ton 2023 mot 20 miljoner 2022), spannmål och konstgödsel. Indien för sin del exporterar främst maskiner, läkemedel och kemiska produkter.

Vladimir Putin drömmer om denna nya korridor. Mer än någonsin är hans land på jakt efter tillgång till varma hav. Att kriget i Ukraina kört fast och de försämrade relationerna med Nato har inneburit att Ryssland förlorat mycket maritimt manöverutrymme, framför allt i Svarta havet kring Sevastopol där ukrainska dröner attackerar ständigt hotar krigsfartygen. Den ryska marinen har blivit tvungen att söka skydd i Azovska havet eller rent av omgrupperas till Kaspiska havet, där man förfogar över ytterligare en viktig örlogsflotta och där en mängd patrullbåtar stationerats. Handelsfartygen är i princip skyddade men Moskva känner sig ändå utsatt. Ryssland är världens största exportör av vete och det sker främst via Svarta havet till de främsta kunderna som Turkiet, Egypten, Iran och Saudiarabien.

Problemet är likartat i Östersjön. För Moskva riskerar den utvägen att stängas när som helst om spänningarna ökar med andra europeiska länder i området, samtliga numera medlemmar av Nato. Risken är betydande för Ryssland som före kriget i Ukraina gjort stora investeringar i sina hamnar och maximalt försöker använda sig av sjövägen sedan landvägen mot Väst stängts.

Kolossala investeringar

Rysslands satsning på att skapa ett nytt maritimt utlopp via Gulfen oroar en del bedömare, eftersom det skulle utgöra ytterligare ett steg på att Ryssland och Väst fjärrar sig från varandra och utgöra en fortsättning på det som pågick redan före kriget i Ukraina. ”Vladimir Putin hade förutsett risken för spänningar i Svarta havet och ökat satsningarna på att omorientera Rysslands exportvägar”, säger Jean Radvanyi, professor emeritus i geografi vid *l’Institut national des langues et civilisations orientales* [Nationella institutet för orientaliska språk och civilisationer]. ”När konflikten i Ukraina inträffade var nya hamnar i Östersjön redan på plats – Sankt Petersburg, Viborg, Primorsk och Oust-Louga för fossil energi. Ryssarna hade också börjat förbättra infrastrukturen i Kaspiska havet samt hamnen i Novorossijsk i Svarta havet som alternativ till Sevastopol”, tillägger Radvanyi, bl a författare till en atlas om Ryssland (*Sussie, Un Vertigo de puissance*, 2023) och en ingående artikel om ”Post-sovjetiska vägar i krigstid” i oktobernumret av tidskriften för *L’Institut de relations internationales et stratégiques*.

Men ju fler sanktioner som strömmar in desto mer slår Kreml sig för bröstet. Korridoren Nord-Syd är dess nya heliga Graal, varken mer eller mindre än ett ”alternativ till Suezkanalen”, framhöll nyhetsbyrån Tass den 20 juni. Men från dröm till verklighet är steget långt. Projektet fordrar kolossala investeringar. För att föra det i hamn behövs en fördubbling av kapaciteten på ett annat stycke järnväg i Iran mellan tätbebyggelsen i Yacht och den stora hamnen Bandar-e-Abbas i Gulfen, 120 mil längre söderut.

Ungefär halva den sträckan är för närvarande bara enkelspårig och stora konvojer kan inte mötas. Att Putin, enligt rapporter, gett direktiv om att påskynda färdigställandet av sträckan Racht-Astara efter ett sammanträffande den 12 september i Sankt Petersburg med Ali Akbar Ahmadian, chef för Irans högsta råd för nationell säkerhet, kan visa sig otillräckligt. Men oavsett detta siktar

Kreml högt. Enligt den senaste versionen av avtalet, färdigställt i maj 2023, ska mellan 15 miljoner och 50 miljoner ton varor per år transporteras på linjen Racht-Astara.

Den senaste tiden är det svårt att hålla räkningen på alla resor till Iran som gjorts av Igor Lesitin, Putins rådgivare i transportfrågor och medlem av hans personliga kabinett. Lesitin är ansvarig för att övervaka projektet och försöker öka trycket på iranierna. ”Vi hoppas att projektet ska vara igång 2025” sade Irans ambassadör i Ryssland, Kazem Jalali, vagt den 16 oktober. Men trots alla delegationer på resande fot och talet om ryskt-iranskt samarbete som hörnstenen i en ny världsordning dämpas relationerna av misstänksamhet och byråkratisk tröghet.

Faktum är att Iran har stor brist på medel att förverkliga linjen Racht-Astara. Slutligen tröttnade Moskva och kom på en lösning: finansiering av projektet i form av ett lån till Teheran. En ”statlig exportkredit” till ett värde av 1,36 miljarder euro undertecknad 2023, dvs 85 procent av den beräknade kostnaden för projektet. Räntan ligger på 3 procent för sex år men återbetalningen ska ske i rubel enligt dess kurs i förhållande till euro (och till en övervärderad kurs från den ryska centralbankens). De båda länderna har ställts utanför det internationella betalningssystemet Swift och tvingas handla i andra valutor än euro och dollar.

Återstoden av projektet ska ryska företag ansvara för, materialet är ryskt och ryska specialister och arbetare ska finnas på plats. Teheran har för övrigt av sin partner uppmanats att förenkla procedurerna med arbetstillstånd. Ett tecken på att det ömsesidiga förtroendet inte är det bästa: i en av artiklarna i kontraktet stipuleras att ryska tillgångar i Iran inte får beslagtas eller säljas.

Azerbajdzjan, ”den avgörande länken”

I själva verket finns inget av ”Stilla flyter Don” över de nya varma känslorna mellan Ryssland och Iran. ”Ryssland har framför allt intresse av att kontrollera cirkulationen av varor mot Gulfen men ryska företag trängs inte om att investera i Iran”, säger Irankännaren Clément Therme vid universitetet i Montpellier och betonar ”den stora asymmetrin” i de bilaterala relationerna. I dag går knappt 1 procent av rysk export till Iran, varav 80 procent spannmål. Och Teheran å sin sida har inte glömt att Moskva 2015 stödde Västs plan på att stoppa anrikningen av uran.

Men numera är en viss pragmatism rådande från iransk sida. ”Även om det förekommer friktion här och var har Teheran för närvarande inga möjligheter att förbättra relationerna med Väst och det är något som gynnar Moskvans intressen”, säger Nikolaj Kozjanov, biträdande forskningschef vid centret för Gulfstudier vid universitetet i Qatar och specialist på relationerna mellan Iran och Ryssland.

Färdigställandet av sträckan Racht-Astara får också räkna med inblandning av en tredje aktör med inte helt obetydligt inflytande över dossieren: Azerbajdzjan. ”Det är den avgörande länken”, säger en källa inom underrättelsesektorn som noga följer ärendet. Staden Astara ligger precis på gränsen mellan Azerbajdzjan och Iran. Men om Moskva försöker vårda sina relationer med president Ilham Alijev där, vid makten sedan 2003, har denne visat sig försiktig rörande den nya järnvägssträckan, som han vakar över personligen.

Och mellan Baku och Teheran är det misstro som gäller. Iran har på sitt territorium en betydande grupp turkspråkiga azerier (cirka 30 miljoner) som till antalet överträffar hela Azerbajdzjans befolkning (cirka 10 miljoner) och fruktar att få se ett uppsving för separatism. Särskilt bland unga iranska azerier tilltalade av nöjeslivet i Baku där alkoholen flödar och relationerna mellan könen är mer öppna.

Det hela blir inte bättre av att de styrande i Azerbajdzjan sedan länge har ekonomiskt och militärt samarbete med Israel, Teherans dödsfiende. ”Israel har försett Baku med vapen, bl a i samband

det andra kriget i Nagorno-Karabach 2020 och köper olja av Azerbajdzjan”, säger Kaukasus-kännaren Altay Goyushov, gästforskare vid CERI (Centre de recherches internationales, Centrum för internationella studier) i Paris. ”Sett med Baku ögon är järnvägsförbindelsen inget måste för de flesta handelsrutterna, gas- och oljeledningarna, är idag inriktade på konsumenter i Väst.”

Azerbajdzjans president inser emellertid att järnvägsprojektet Racht-Astara kommer att stärka det egna landets transitkapacitet. ”Han behöver en koppling till Iran för att kunna spela rollen av brygga till Ryssland”, säger Bayram Balci, specialist på den turkspråkiga världen och även han forskare vid CERI. ”Tidigare var relationerna spända mellan Azerbajdzjan och Iran men Ilhan Alijev har lyckats förbättra dem.” I det avseendet tycks helikopterolyckan den 19 maj i bergen mellan Iran och Azerbajdzjan då Irans president Ebrahim Raïssi omkom ha fått oväntade konsekvenser. ”Det hade kunnat förgifta relationerna men så blev inte fallet. Tvärtom gick man från fientlighet till att lugna ner det hela”, säger Bayram Balci.

Viktig infrastruktur för att kunna förverkliga järnvägslinjen Racht-Astara har faktiskt påskyndats och avslutats de senaste månaderna på olika delar av sträckan. I december 2023 invigdes en bro på vägsträckan mellan Azerbajdzjan och Iran i Astara. Med fyra filer för fordon och en för gångtrafikanter ligger den helt nära den järnvägsbro som kommer att göra det möjligt att förena den planerade linjen. I juni skedde en annan invigning: en järnvägssträcka på 37 kilometer som knyter samman Racht med hamnen Bandar-e Anzala vid Kaspiska havet där intensiv sjötrafik redan pågår mellan Ryssland och Iran.

Ett komplicerat närmande som är på väg att förändra geografi och geopolitik i Kaukasus. Järnvägslinjen Racht-Astara kommer också att ställa offside andra stora regionala utvecklingsprojekt i Armenien, som idag erbjuder Iran att av sina få utlopp mot Väst. Ett Armenien som redan är hårt instängt och försvagat av att ha blivit övergivet av sin ryska bundsförvant i konflikten i Nagorno-Karabach mellan 2020 och 2023.

Rymdsamarbete

Turkiet har heller inte tagit sin Mats ur skolan. Landets president Recep Tayyip Erdogan har satsat på en väg- och järnvägskorridor till Azerbajdzjan via den azerbajdzjanska enklaven Nachitjevan. En sträckning som skulle gå genom södra Armenien. Jerevan hade inget däremot under förutsättning att man fick kontroll över den. Men varken Ryssland, den dominerande makten i Kaukasus, eller Turkiet, angeläget om att förena ”de turkiska staterna” hade tänkt sig att Armenien skulle få suveränitet över denna korridor. För några veckor sedan avbröts planerna slutligen sedan Iran – också motståndare till projektet – lagt in sitt veto i utbyte mot ett nytt strategiskt partnerskap med Moskva.

Moskva, Teheran och Baku verkar nu överens om att slutligen komma överens om linjen Racht-Astara. I synnerhet som de rysk-iranska relationerna stärkts de senaste månaderna på grund av ett nytt geopolitiskt läge: det krig som utbrutit i Mellanöstern efter 7 oktober 2023. Inför Israels oförutsägbara upptrappning mot Irans ”ombud” – Hamas i Gazaremsan och Hizbollah i Libanon – har Teheran mer än någonsin behov av militärt bistånd. Främst för att återuppbygga sitt luftförsvar och anti-ballistiska försvar, som den 26 oktober utsattes för attacker av Israel.

Upptiningen av relationen Moskva-Teheran startade i november 2023 med ett principavtal om ryska leveranser av militär utrustning av senaste modell, bl a jaktplan av typ Suchoi Su-35 och rörliga luftförsvars- och anti-missil-system. Enligt vad som kommit till vår kännedom handlar det avtalet också om samarbete på rymdområdet, bl a utplacering av vapen i rymden.

Än så länge har det avtalet inte fullbordats. Endast pilotutbildning har påskyndats och luftför-

svarsanläggningar levererats. ”Men jaktplanen Suchoi drar bort uppmärksamheten från verkligheten. Ute på fältet pågår ökat samarbete mellan de båda länderna, bl a mellan militära institutioner och på regional nivå. Det svarar mot grundläggande militära behov på bägge håll”, säger professor Nikolaj Kozjanov, en person med god inblick i utvecklingen i regionen.

I somras fick Ryssland via Kaspiska havet cirka 200 iranska kortdistansmissiler (120 kilometers räckvidd). Något som bekräftats via satellitfoton och som åsamkat Moskva och Teheran en ny våg av sanktioner, bl a mot det nationella flygbolaget Iran Air. Den 12 oktober, mycket lägligt inför BRICS-ländernas toppmöte, kunde den iranska nyhetsbyrån Tasnim tillkännage en nära förestående uppskjutning av iranska satelliter från ryskt territorium. Även om det inte är första gången är det ändå symbolen för nya satsningar av de regionala makterna i området kring Kaspiska havet och där detta känsliga material transporterats.

”Tidigare var det bara i Syrien som de båda länderna samarbetade [de försåg Bachar al-Assads regim med militär-strategiskt stöd]. Vi vet också att Jemen [där houthisterna, lierade med Teheran, verkar] ingår i samarbetet mellan Iran och Ryssland, vilket är något relativt nytt”, säger Nikolaj Kozjanov. Teheran och Moskva har också gemensamma militära övningar, ryssarna svarar för utbildning av delar av Irans armé, ”och vi kan vänta oss att de delar på informationer”, säger han. Vilket kan öka förmågan till samarbete mellan de båda tidigare rivalerna vid Kaspiska havet.

Översättning: *Björn Erik Rosin*

Lästips

Följande handlar bl a om BRICS:

[Sydafrika i valet och kvalet](#). Artikelsamling (juni 2023)

[Vart går Brics](#). Artikelsamling (augusti 2023)

Martine Orange: [Brics till attack mot dollarns diktatur](#) (augusti 2023)

Michael Pröbsting: [Brics, en imperialistled allians](#) (augusti 2023)

[Kina och Afrika](#). Artikelsamling (september 2023)

Sylvie Kaufmann: [Ny maktbalans Nord-Syd. Och det går undan ...](#) (augusti 2023)